

Enkele waternamen en andere toponiemen uit het noorden van Vlaanderen

Inleiding

In 1954 verklaarde dr. Maurits Gysseling de naam *Lieve* – zoals die in Gent en tevens in Hulst voorkomt – als een wisselvorm van de prehistorische naam *Leie*. Deze verklaring stoelde op een fenomenaal inzicht in de toponymie van de prehistorie toen al, maar had tevens een historische basis: de veronderstelling dat de graafwerken van de Lieve van Gent al in 1251 een feit waren. Het historiografisch onderzoek van de jongste decennia en vooral nog het opduiken van nieuwe en vooral oudere vormen bij de materiaalverzameling ten behoeve van het TWZOV doen aan de bovenstaande prehistorische verklaring twijfelen. Hieronder probeer ik een jongere verklaring uit, meer bepaald op basis van *ee* 'water', op zichzelf de aanleiding om een aantal met dat element samengestelde namen de revue te laten passeren. Met *ee* in het noorden van Vlaanderen vertoevend, maak ik verder van de gelegenheid gebruik om een aantal andere namen uit dat gebied onder de loop te nemen ⁽¹⁾.

1. Waternamen op -*ee*

1.1. *Lieve*

Zoals al gezegd, publiceerde Gysseling in 1954 zijn etymologie van de riviernaam *Lieve*, die hij zowel in Gent, waar de Lieve zich als een Leie-arm voordoet (1270 *le Lieue*, Fr.), als in Hulst (1293 *die Lieve*) had aangetroffen. Zijn verklaring van de naam

⁽¹⁾ Magda Devos dank ik voor de kritische lectuur van mijn tekst en voor de waardevolle suggesties en aanvullingen. In mijn erkentelijkheid betrek ik ook José Cajot, de eindredacteur van de *Handelingen*.

Lieve als nevenvorm van de naam *Leie*, uit 'Belgisch' *Lewi* mag geniaal genoemd worden. Parallellen voor die tweevoudige evolutie vond hij in namen als *Nevele* en *Nivelles* tegenover namen als *Niel*, *Nijlen* en *Noyelles* (Gysseling 1954a, 15).

M.b.t. de Gentse *Lieve* schreef hij: 'Nadat in 1251 het bekende kanaal Gent-Damme gegraven was, waartoe binnen Gents grondgebied de bedding van de *Lieve* gekanaliseerd werd, werd de naam *Lieve* uitgebreid tot het gehele kanaal' (Gysseling 1954b, 24). Gysseling is deze opvatting steeds trouw gebleven. Onder meer bevestigde hij ze in Gysseling 1982, 57 (s.v. *IE (a)leiw-* 'schitterend'), Gysseling 1993 en Gysseling 1995: 'De binnenste Oude *Leie* verlaat de *Leie* aan de Sint-Veerlekerk, thans vismijn. Ze vloeit voorbij 's-Gravensteen en langs de *Lievekaai*, en heet er *Lieve*; dit is een fonetische variant van *Leie* (beide uit een prehistorisch *Leiwi*). De waterloop langs de Sint-Antoniushoek en verder tot aan het Rabot is een doorsteek naar de buitenste Oude *Leie*, beide eveneens *Lieve* genoemd' (Gysseling 1995, 92).

Zelf ben ik hem hierin gevolgd in Van Durme 2008.

In de literatuur over de *Leie*, zeker die vanuit historische invalshoek, constateert men ten aanzien van genoemde verklaring evenwel enige terughoudendheid. Vgl.: '*Lieve* zou immers een fonetische variant zijn van *Leie*' (Decavele 1976, 38); 'de latere *Lieve* (waarschijnlijk een later als *Lieve* gekanaliseerde arm van de *Leie*)' (Decavele 1989, 55); 'het deel van de *Leie* tussen het Gravensteen, waar de in een oude *Leie*-arm uitgegraven *Lieve* haar verlaat' (Verhulst 1985, 407); ten slotte Notteboom 2008, een loflied op de *Lieve*, waar de naamsverklaring onaangeroerd blijft.

Bij nader toezien pleit inderdaad een en ander tegen een prehistorische etymologie. Er is ten eerste de blijvende onduidelijkheid over het verloop en de wijziging van de *Leie*-armen in Gent, vgl. het dispuut gevoerd in Verhulst 1985 en Gysseling 1995. Bewijst de passus 1270 (ns) *par deuers Gant a vn fosseit de le Lieve*, waarop Gysseling blijkbaar steunt, wel voldoende dat de naam *Lieve* er vanaf de prehistorie circuleerde? Is de vrij jonge attestatiedatum van de naam *Lieve* (tweede helft 13e eeuw) in een

algemeen toponymisch erg vroeg en overvloedig gedocumenteerde stad als Gent niet veeleer een wegwijzer naar een jongere datering? Voorts: zowel voor Hulst als voor Gent weten wij met zekerheid dat de naam gedragen werd door kanaliseringen. Maar er is vooral de door de recente geschiedschrijving bijgestelde chronologie van het hele verhaal van de Lieve en nu ook het opduiken van andere, erg belangwekkende vermeldingen van de naam. Hieronder suggereer ik een jongere verklaring, meer bepaald op basis van het in West-, noordelijk Oost- en Zeeuws-Vlaanderen ooit erg productieve element *ee* 'water'. De naam *Lieve*, die ook heel vroeg in Hulst voorkomt, wordt dan goed vergelijkbaar met de naam *Blijde*, door Gysseling reeds als een naam samengesteld met *ee* erkend.

Aan de reeks voeg ik nog een derde, tot nu toe ontoereikend verklaard gebleven naam toe: *Mooie* (in Eeklo als *Moeie* gespeld). Drie hartige namen op één rij, zichtbare getuigen van het optimisme en enthousiasme van de Vlaamse kooplieden, ondernemers en exploitanten van de Vlaamse olievelden van weleer: de turfgebieden van het noorden.

Gysseling wees genoegzaam op het veelvuldige voorkomen van het element *ee* (Gysseling 1954b; Gysseling 1993). Aanvullend onderzoek in het kader van het TWZOV bracht inmiddels nog meer belangwekkende oude bewijsplaatsen van *ee* aan het licht.

1.1.1. *De Lieve(n) van Hulst*

In en om Hulst was de Lieve een turfvaart naar de zee, vgl. 'Reeds in 1285 was er een kanaal, de Lieve, stromende tussen Hulst en de Schelde ... Deze Lieve had via de Moersluis toegang tot de Hulsterse haven' (Brand 1972, 21). Hieronder enkele oude vermeldingen.

1263 *de wastinis de Paruo moro citra Lieuam*, BGS D 960 o.; 1266 kop. ca. 1280 *a sclusa de Santdamme usque ad aqueductum qui dicitur Lieue*, TC D 217 v°; 1284 *a Scipleed usque in Lieue que a Scalde vsque ad villam de Hulst se extendit*, BGS D 1228 o.; 1293 *vp die Lieue*, G S. Jans o.; 1293/94 *deseure le Liue*, X RR 180 o.;

Saaftinge 1343 *tote der Nederster Lieue*, BGS D 1783 o.; Hulst 1400 *vp de Westlieue*, G TH 3, 7 r°; Hulsterambacht 1424 *apud Loehoucke ... de Houde Lieue*, G B 2261, 112; 1518 *d'Oude Lieue*, K E 3034, 53 v°.

Nog andere plaatsen in Oost- en Zeeuws-Vlaanderen leveren *Lieve*-namen op. Die bevinden zich zowel ten NW als ten ZW van Hulst. Een voorbeeld : Stekene ca. *neffens der Lieue* G Waas 642, 69 v°; 1529/30 *naer de Lieue* TC 404, 17 r°; zie verder Gottschalk 1984, 486, waar m.b.t. deze 'explosie van Lieve-namen' op p. 323 wordt gezegd : 'De naam Lieve werd aan vele kanalen gegeven'. Staan wij hier voor secundaire naamgeving?

1.1.2. *De Lieve van Gent*

In de dertiende eeuw zocht Gent een toereikende verbinding met de zee. Aanvankelijk werd geopteerd voor Aardenburg en de Ee-monding. Al spoedig werd een vertakking aangelegd naar Damme, Sluis en het Zwin. Deze plaatsen zouden de geschiedenis ingaan als de terminus van de Lieve.

Gravin Margareta van Constantinopel, gravin van Vlaanderen en Henegouwen, verklaarde op 30 september 1251 dat zij de door de stad Gent voorgeschoten 3000 pond als kosten voor het graven van het kanaal van Gent naar Aardenburg (*aqueductus qui protenditur a villa de Rodemborgh vsque Gandauum*) zou verdelen zoals wenselijk zou schijnen, meer bepaald tussen Gent, Aardenburg en al wie voordeel bij het kanaal zou hebben (Gs o. 66).

De tweede oorkonde van de gravin, van dezelfde datum, onderwierp het geplande tracé van het kanaal naar Gent toe en door de stad heen aan een scheidsrechterlijk oordeel. Dat tracé was als volgt uitgestippeld : van Vinderhoute tot aan de Durme bij Vroonstalle in Wondelgem, vervolgens door de Wondelgemse meersen

Enkele vermeldingen.

1269 *usque ad Lieuam ... ad aquam que Lieua nuncupatur*, Gs 69 C1 o. (momenteel zoek), kopie 13de eeuw : L B 1561, 27 r°; 1270 (ns) *par deuers Gant a vn fosseit de le Lieue ki uient de deuers*

nostre chastel de Gant par derriere le pourpris des beghines, Gs o. 89; *1294 ten waterganghe dat men heet die Ghentsche Leye*, Gs o. 204; *Eeklo 1288 bider Lieven*, Gb Rijke Gasthuis o.; *Eeklo 1468 der Ghendtscher Lieue*, X R 34402, 7 v°; *Aardenburg 1310/11 tusschen Zassemans woninghe ende der Ouder Lieue*, B A 689, 60 r°.

Ook in Zomergem/Waarschoot verschijnt de naam : 1254 kop. ca. 1280 *uersus ductum aque qui dicitur Lione* (lees *Lieue*), TC D 209 r° = 1280 kop. eind 13de eeuw *ab aqueductu qui dicitur Lieue*, TC D 310 v°. Deze attestatie, de alleroudste die wij tot nu toe kennen, is van ongemeen belang, zeker als wij ze confronteren met de andere bronnen en verder met wat de jongste decennia door de historici over de Gentse Lieve geschreven is ⁽²⁾.

Het moet duidelijk zijn : in 1251 was de Lieve nog niet voltooid. Als eerste heeft M.K. E. Gottschalk erop gewezen dat de werken in en om Gent pas vanaf 1251 konden beginnen (Gottschalk 1955, 43). Ook de recente literatuur laat de graafwerken pas in 1251 en zelfs nog later aanvangen en eindigen in 1269 (Decavele 1976, Decavele 1989 en Notteboom 2008). In Damme waren de graafwerken de voltooiing nabij in 1262 (Decavele 1976, 38).

Hoe dan ook, deze bevindingen enerzijds en het opduiken van de naam *Lieve* in Waarschoot/Zomergem in 1254 al anderzijds, maken van het 'uitbreiden van de naam Lieve als naam van de gekanaliseerde Gentse Lieve-arm tot het gehele kanaal' een onhoudbare opvatting. Nog in de loop van de jaren 1260 blijkt de Lieve op tal van plaatsen overigens haar definitieve naam nog

⁽²⁾ De tekst waarin de vermelding voorkomt, dateert van 1-13 september 1254 en is overgeleverd in cartularium D van het archief van de kathedraal van Doornik, dat aangelegd is omstreeks 1280. Het kopje : *[Zomergem] De x libris annuis ibidem emptis ab heredibus domine de Bongarde ad opus scholaris studentis Parisius per p[etrum] de harlebeka] cancellarium*. De tekst : *Universis presentes litteras inspecturis ... quod domina Gertrudis de Pomerio relicta Walteri de Woustwinckle, quondam militis, et eius heredes ... recognoverunt se ... vendidisse et werpivisse ... decem et octo bonaria ipsius mulieris arabilis ... quattuor autem bonaria eiusdem terre jacent in loco qui dicitur bredembroch iuxta domum Eustachi ide Brestune militis uersus ductum aque qui dicitur Lione*. Geertrui van den Bogaarde, de weduwe van Walter van Oostwinkel, en haar erfgenamen schonken achttien bunder akkerland, waarvan er vier lagen op de plaats Bredenbroek bij de watergang Lieve genaamd. Deze schenking kwam ten goede aan een studiebeurs in Parijs, die pas ingesteld werd in 1277 en beurtelings naar een Nederlandstalige en een Franstalige student ging, zie Warlop 1971, 60-67 en Pycke 1986, 282-284. Met dank aan prof. dr. Jacques Pycke.

niet te hebben ontvangen, vgl. 1262 *tele est li ordenance dou fosseit ki va dou Dam vers Gant* G Oost. Fonds; zie verder Notteboom 2008, 13.

Beide diametraal tegengestelde opvattingen over de betekenis van het jaar 1251 voor de Lieve, d.w.z. de opstart resp. de voltooiing van de aanleg, lijken extreem. In het licht van al het bovenstaande is het aangewezen de werken enige tijd vóór 1251 te laten aanvangen en het einde ervan te situeren omstreeks 1269. Bij zijn 'streven naar de zee via de Ee en het Zwin' zal Gent met de graafwerken begonnen zijn waar de minste weerstand bestond. Dat was tussen de aanvankelijk voorziene termini Gent en Aardenburg in, meer bepaald in de landelijke sector van de Oudburg, zoals te Waarschoot/Zomergem en mogelijk zelfs ook al verder tot Eeklo op het grondgebied van het Brugse Vrije.

Sanderus zat dus niet zo verkeerd toen hij in 1641/44 (Nl. ed. 1735) stelde: 'De Lieve is haaren loop niet aan de Natuur, maar aan de neerstigheid der Gendtenaars verschuldigt, die in 1228 daar aan begonden te arbeiden, en in 1251 hervattede zy met toestemming van Gravinne Margreet, deze Vaart, vereenigden de zelve onderweg met eenige Moerassen, Beekjes, en met de tweetakkige Rivier de Caale genaamt, en vervolgden den arbeid tot aan Ardenburg, en de Haven van Damme ...' (Sanderus 1735, I, 127).

M.b.t. de naam *Lieve* gebiedt de logica vervolgens: liever dan voor een hypothetische prehistorische naam van een Gentse Leie-arm, die achteraf uitgebreid werd tot het hele kanaal, dient te worden geopteerd voor een middeleeuwse naam die (blijkens de attestatie van 1254) al gegeven was aan een vóór 1251 op het grondgebied van de Oudburg uitgegraven vak van het kanaal.

Vliet en *ee* zijn in de Vlaamse polders de gebruikelijke benamingen voor natuurlijke waterlopen. Daar in dat gebied in late re tijd de kanalisering van die waterlopen een veel voorkomend verschijnsel was, werd *ee* gaandeweg aangevoeld als benaming voor gekanaliseerde wateren (vgl. Hannekenswerve 1300 *aqueeductus qui dicitur vulgaliter Hee*, BGS D 1400 o.), naast specifieke

ke termen als *dilf*, *gracht*, *lede*, *vaart*, het leenwoord *ka(an)le* en een aantal andere.

Germaans *aa* (zijn representant in de kustdialecten is *ee*) gaat terug op *aha/ehe* uit Germaans **ahwō*, beantwoordend aan Latijn *aqua*. Naast de Vlaamse polders kennen Zeeland, Holland, Friesland, Groningen de vorm *ee*. In Noord-Holland komt ook *ie* voor, waaruit de bekende Amsterdamse waternaam *IJ*. *Aa* daarentegen vindt men in Drente, Overijssel en Utrecht, ook in Frans-Vlaanderen (bv. het riviertje *de Aa*). Ook in de Kempen, waar de *h* nog wordt uitgesproken, geeft *aa* de toon aan, vandaar een realisatie als *o.ch* (Kempeneers 1983, 71-87). De *ee* van de Vlaamse polders en Zeeland vindt men verder in noordelijk Oost-Vlaanderen. In Brabant (vgl. Anderlecht 1170 *A*, TW) en Oost-Vlaanderen ten zuiden van Gent was *aa* daarentegen de vorm (vgl. Massemen-Wetteren 1221 in *Abroec*, Ms P 14 o.; 1400 *inde stede ter Ha*, As L 12945, 11 r°; Heusden 1448 *een leen dat men heet de Oude Ha ende visscherie vander steenin brugge inden sloot vpwaert streckende*, EA o.).

Hoewel men ook op de Sint-Baafsabdij de vorm *aa* gebruikte (Gysseling 1993, met vormen als 976 *Laraha* en *Dipanha*), is het onzeker of die vorm ook overal in de portus en in de Oudburg gehoord werd, vgl. De Grauwe 2004, met de conclusie dat Gent lange tijd op het ingveoonse westen gericht bleef.

Reductie en verdere verdoffing van de aanvankelijke diftong [eə] traden snel op waar het bepalend element (al dan niet correct) herkend werd. Zo evolueerden **Blijdeë* tot *Blijde*, **Mooieë* tot *Mooie* en **Vogeleë* tot *Vogele* (met, in zijn oudste attestatie 1221 *Voghela*, -a voor de verdofte eindvocaal, vgl. 1249 *Bochouta* uit de bekende schepenbrief), later zelfs tot *Vogel*. Ook het samen in één tekst voorkomen van *Otene* en *Diepenee* zoals 1231 in *Niuenotene et Diepenee* en 1234 in *Nothene et in Dypenee* bewijst dat verdoffing erg vroeg kon optreden. **Lieveë*, net als **Blijdeë* en **Mooieë* niet geattesteerd, werd op zijn beurt *Lieve*. Reductie en verdoffing vormden een mogelijke ontwikkeling, die zich echter niet in alle gevallen heeft voltrokken, getuige de West-Vlaamse waternaam *Noordee*, de namen *Zierikzee*, *Purmer Ee* en *Dokkumer Ee* en de volkse vorm van de gemeentenaam

Bredene, uitspr. *Breeñienge* (in Bredene-dorp) of *Brèènienge* (in Bredene-Duinen en Bredene-Sas). De uitgang *ienge* is er een volksetymologische aanpassing van oorspronkelijk *eeā* aan het achtervoegsel *-ienge*, dat ter plaatse tot voor kort als *-ieā* werd uitgesproken.

Zoals in de naamkunde meer het geval, kon ook versterkende, zelf hypercorrecte evolutie optreden, zoals in de namen *Ede*, *Bewesterede* en *Beosterede*. Op herinterpretatie wijst dan weer het type *Zieriksee* gespeld als *Zierikzee*.

In de naam *Lieve* kan het element *lief* ofwel 'aangenaam', ofwel 'rustig, langzaam vloeiend' betekend hebben, welke eigenschap in latere tijd in elk geval in stand gehouden werd door het installeren van sluizen en rabotten. Het element *lief* komt vaker voor in waternamen, wat blijkt uit namen als *Liefdijf* (met *dijf*, bij *delven*) in Kieldrecht of Kallo 1389/90 *le Liefdijf*, X R 6884, 10 v°; 1413/14 *le pescherie appelle Liefdijf*, X R 6886, 60 r°; en *Liefkene* op de grens van Doel en Kallo: 16de eeuw *Liefkine houck*, G kaart 442; 1566 *Liefkenshouck*, De Wilde 1944, 466.

1.2. *Blijde*

De *Blijde* bereikte vanuit het zuiden Aksel, waar ze in de Diepenee overging. Naar de *Blijde* zijn *Beostenblijde* en *Bewestenblijde* genoemd. Enkele vormen: 1164 kop. 12de eeuw *terram trans Blide*, TW; ca. 1300 *in Westzameslacth pro Blidemude*, Gs 75, 304, 5 r°.

De eindvoocaal in *blijdee* (< *blij* + *ee*) eenmaal verdoft, werd *Blide* opgevat als een substantief: Mnl. *blijde* 'blijdschap' en zo overgenomen in de naam van het klooster ter Hagen in Zuiddorpe: 1236 *conuentus Domus Gaudij prope Axle*, Gh I 4 en 5; 1278 kop. 1350 *le couuent ke on apele Maison de Joie*, Gh I 14bis; 1278 vertal. 18de eeuw *t'Huijs van Blijdschappen*, Gh I 14.

1.3. *Mooie*

1.3.1. *De Mooie van Assenede/Zelzate*

1280 *entre deus watregans dont on apiele lun watregen Zantlede et lautre Moie* 1280 kop. 14de eeuw, MY C 1, 159 v°; 1285 *sour le muer de Zelsaten en le parroche de Axenede dont li onze bonniers ... gisent sour vn watreganc com apiele Moye*, MY C o.; 1289 kop. 13de eeuw *sour le muer de Selzaten ... deseure vn watreganc con apiele Moie*, L B 1561, 66 v°; 1290 *in de prochhie van Assenede up ene lede heetd de Moihe*, CG, 1436; 1378 *sinen mour gheleghen bachten der Leepe gheheeten de Beckel ende Moye*, Gs 301/6, 128 v°.

Turfvaart. Mnls. *moy* 'fraai' + *ee* 'water'.

1.3.2. *De Mooie van Eeklo*

1274/75 kop. *toute le wastine ki gisent entre le Zoutewest [lees Zoutewesc, vgl. 14 r°] et le Moiekin*, L B 1561, 36 v°; 1351 *ten zoutwesthoucke van West ecllo in die Moye ... hendende an die Moerstrate*, SJHB-O. 605; 1358 *tote den lande dat men heetet de Moye*, G RG, O; 1521 *inde Corte Moeye*, G B 1315, 10 v°; 1568 *inde Langhe Moye*, SAE-1010, 138 r°; 1429 *an de Moye strate*, G SP o.

De naam *Mooie* (ten onrechte gespeld als *Moeie*) luidt er : *meu-e*. De klank *eu* beantwoordt aan Oostvlaams *ooi* (Van de Woestijne 1994, 87). *Mooi* vindt men ook in de Vlaamse familienaam *De Mooie*, *De Meu* (andere verklaring in WFN, 956).

1.3.3. *De Mooie van Kopwijk (ten NO van Zaamslag)*

1344 *vp die moye, van der moyen*, Gs 75, 301, 4 v°, 5 r°.

1.4. ANDERE NAMEN SAMENGESTELD MET *-ee*

Vooraf : (1) nog niet al het materiaal voor het TWZOV is hier opgenomen; (2) voor een aantal verklaringen kan men terecht in het TW, Gysseling 1954b, Gysseling 1993 en Rentenaar 1991.

AALEE in Hulst : 1399 in *Juerdaens polre tusschen den vliet van Alee ende den dijk van Westusen*, K OLV L I, 30 v°.

ARNDELZEE > Harderzee in Nieuwerkerke (bij Oostburg) : 1269 *Arndelzee*, Gottschalk 1955, 96; 1301 *ter Nieuwer kerken ... jn een dorp dat men heet Arrendelzee*, BH SJ 276 o.

BAROUTZEE in Vrankendijk : 1268 *inter Baroutzee et nouum dicum de Frankendike*, BGS D 1038 o.

BOIDEKENSEE in Oosmanskerke : 1310/11 in *boidekins hee de heevliet loopter of nord half*, B A 689, 50 v°.

DIEPENEE(POLDER) in Steenland, te NW van Aksel, waar de naam Diepenee oorspronkelijk de waterloop van Aksel naar Terneuzen moet hebben benoemd : 976 in *Hostholt super fluvium Laraha et... super Dipanha*, TW; 13de eeuw *Diepene* G LSB den.; 13de eeuw in *Diepenne*, G SB rol 94.

DIEPENEE in Koudekerke, tussen Biervliet en Terneuzen : 1251 in *loco qui dicitur Dipenee ... Dipene*, G SB R rol 54, 3; 1262 in *Diepene, supra Dipene*, Gysseling 1995, 171; 13de eeuw *jn Dyepenhee*, G B 552, 4 r°.

DIEPENEE in Kopwijk, ten NO van Zaamslag : 1404 in *Diepeneede*, Gs 330/13, 115 r°; 1426 *Diepenheede*, Gs 301/28, 2, 108 r°.

DIJKSEE in Akselerambacht : 1398 *jn Dijcshee*, G B 2598, 10 v°.

EE bij Aardenburg, in Hannekenswerve 1269 kop. 1320 *ouer die Ee*, BH B K 1, 76 r°; in Maldegem 1294/1300 *ouer die Hee*, BH SJ D 1, 1v°.

EE tussen Oostburg en IJzendijke, over Schoondijke : 1243 vid. 1325 *Benordhe*, BGS S 9 o.; 1243 vid. 1325 *jn terra que dicitur He*, BGS S 9 o.; in Ruisvliet 1393 *toten Eevliete*, G SP 1, 1510, 37 v°.

EE bij Terneuzen, in Vroondijke : 1251 *supra Hee*, G SB R rol 54, 2.

EE in Hontenisse : 1349 *jn de Hee*, BGS D 1840 o.

GEROUTSEE, overeenkomend met Bewestenblijde : 1231 *Geroushe*, Rentenaar 1992, 22; 1256 in *polre de Gheroudze*, Gb F 26; 1420 *Gheeraertshee* G B 2261, 11.

GORINKHEE in Gorinkhem en als hapax mogelijk te beschouwen als onechte naam met *ee* samengesteld : 1369 in *Gorichee*, Gh II 14.

HAMELHEE in Aandijk : 1372 kop. 14de eeuw *Andries van Hamelhee*, Gs 190, 2, 6 v°.

HARBOORTSEE > Aalbrechtsee tussen Aandijk en Zaamslag : 1242 *a loco qui dicitur Herburse usque ad veterem dicum juxta mare*, Gs 75 o.; 1282 *Arberdshee*, Ms P 71 o.; 1285 *vp Harebortse*, CG I, 987; ca. 1300 *Herberds hee*, Gs 75, 305, 12 r°.

HIDDENZEE, een zeearm tussen Wulpen en Koezand : 1167 *Hiddeneze*, TW; 1167 kop. 13de eeuw *inter Scheld et Hedinezie*, L B 1561, 51 r°; vgl. voor de FN 1268 *a liberis Hidden*, BGS D 1038 o.

HOLENEE in Beoostenblijde : 1420 *jn Holenhee*, G B 2261, 71.

HOOLEE in Hulst : 1269 *supra Hoele*, K OLV 129 o.; 1425 *vp de vliet die men heet de Holee*, K OLV 475a o.

HURLEZEE bij Groede : 1239 *supra Hurlesee*, Gottschalk 1955, 100.

IEVENE in IJzendijkerambacht : 1387 *de Oude Yevene*, Gysse-ling 1955, 26; 1399 *de Heuene*, G SP 2, 1622; 1383/84 *jn Oostburgh ambocht jn die Houde Hieuene*, L B 7723, 26 r°.

KARPEREDE in Melsele : 1443 in *Melcelbrouc ... jnde Carperede*, Gs 330/23, 69 r°.

KERKEE in Akselerambacht : 1430 *dwatere dat men heet de Kerchee*, X W 2311.

KORTEE in Ossenisse : 1261/63 *jn Ossenesse ... apud Corthe*, G B 552, 14 r°.

LAAREE, ooit een lange bochtige waterloop in of bij de latere Braakman, met mogelijk een oostelijk vertakkende bovenloop tot Peerboom : 976 in *Hostholt super fluvium Laraha et... super Dipanha*, TW; 1251 in *Lare in de meet in parrochia de Bochoute*, G SB R rol 54; Boekhoute 1261 kop. 14de eeuw Boekhoute eeuw *ter stede die men de Lareech heet*, OH Rb I, 10 r°; Philippine 1307 *vp die Lare*, L B 1388, 1282bis; 1330 *up die Laree*, BGS D 1643 o.; Asssenederambacht 1356 *decima de Laree*, G SB R 786, 9 v°; Peerboom 1398 *vp de Laree*, G SB K 2314, 10 v°.

MUNKEREDE, ten N van Damme : 1495 *jeghen ouer Munckeree*, As 41, 77.

MUSEE in Ossenisse : 1254 *Willemannus de Muze*, BGS D 842 o.; Kloosterzande 1282 *Bote Boets sone van Moize*, CG I, 657; 1306 *Euerdei de Musee*, Gs 414, 4, 7; 1315/16 *Hughe Boet van Moesee*, G KSMi 382; 1355 *ane Hughe Busers dijc die men heet Musee*, K OLV 332 o.

ODDINZEE in Beoostenblijde : 1398 kop. 1544/45 *in een stede gheheeten Oddinzee*, G B 9, 242 v°.

ONDEREE in Ossenisse : 1286 *gielis land van Onder ee*, CG I, 1118.

OOSTEE in Aardenburg : 1344 kop. 14de eeuw *ter Oestee*, B OLV 720, 97 v°.

OTENE : 1160 kop. 13de eeuw *Otene*, TW; 1247 kop. 1545 *curtem de Othene*, G B 10, 174 r°.

PUREE bij Aardenburg : 1483 kop. 1645 *in de Pure*, NA 12565/1, 54 v°.

RAVERZEE ten N van Lamswaarde : 1458 *in Ser Pauwels poldere ... den ouden waterghanc van rietvliet die in Rauerzee comt te ghare*, WA R 11b, 10.

SCOUDEE in Aandijk : 1248 *Johannes de Scodee*, Gs 75 10 o.

SCHOUDEE in Peerboom : derde kwart 13de eeuw *Scoude*, Gyseling 1995, 171; 1358 *vp Scodee*, G KOLV 520, 21 r°; 1420 *de waterloop of datmen heedt de Schouwe*, G B 2261, 50.

SCHOUDEE in Beoostenblijde : 1289 *de Veteri scoude*, BH SJ rol 8; 1395 kop. 1544/45 *vp Scoudee*, G B 9, 257 r°.

SCHOUDEE in Koudekerke (Boekhousterambacht) 1378/79 *ter Couderkerken vp die dicage ten Tween Scouden*, G SP 2, 1263/64.

SCHOUDEE in Hontenisse : 1379 *de Veteri Vrankendico cum Duabus Scoudeen*, K OLVO 2, 4 v°.

SLIJKEE in Absdale bij Aardenburg : 1442 *ter Slijcheeden*, Gs 330/22, 504 r°.

STRIJPEE in Beoostenblijde : 1252 kop. 1545 *en liu kon apele Estripie*, G B 10, 1 v°; 1261 kop. 1545 *in loco qui dicitur Stirpe*, G B 10, 2 v°; 1261/63 *in Stripe*, G B 552, 4 v°; 1269 kop. 13de eeuw *polram de Stripie*, MY C 1, 149 v°; te ZO van Kopwijk 1289 *entre*

Adendiic et Stripe, Gs 75 20 o.; Westdorpe 1389 *jn Strijphee*, Gs 330/8, 360 v°.

VOGEL in Hulsterambacht : 1221 *Voghela*, BGS D 563 o.; 1296 vals 14de eeuw *de Voghele, van der Voghel*, CG 1, 2290; 1330 *jn den Groten Voghel, in den Clenen Voghel*, K OLV 277 o.; 1361/62 *de le pesquerie condist le Vogle*, X RR 295; 1469 *jn den Ouden Voghele*, BGS D 146, 99 v°.

VOGEL in Steeland : 1344 *vp die Voghele*, Gs 75, 301, 13 v°; vgl. 1251 *Steenlant ... in loco qui dicitur Vogheldiic*, G SB R rol 54.

WATEREE in Hulsterambacht : 1424 *jn Waterhee*, G B 2261, 98.

WENTELZEE ten O van Hulst : 1572 *de heueringhe van Rietvliet op Wentelzee*, Gs 28/78/330, 5 v°.

WESTEE in Aardenburg : 1354 *ter West ee*, T D 74, 7 v°.

WOLVERIKSEE bij Aandijk : 1278 *in Ghenderdic ... et Wuluericshee*, Gs 75 14 o.; ca. 1300 *supra Woluerichee, Woluericshee*, Gs 75, 304, 1 r°-v°; 1476 *Wolfaerts hee*, G SB B 3571, 45 r°.

WORMEDE in Beostenblijde : 1420 *jn Wormeede*, G B 2261, 76.

2. Waternamen op -inge

2.1. Grevelinge

Op een landtong tussen het Oude Zwin en de geul van het Nieuwe Zwin, nu grondgebied Westkapelle onder Brugge, bevond zich de plaats Grevelinge : 737 kop. 941 *in pago Rodanainse in loco qui dicitur Grifningas prato qui per stato tempore pascat berbices xxx*, DB, 134 en Gottschalk 1955, 37.

In Dendermonde, op de plaats waar de Oude Dender de stad binnenkomt, bij de sluisen, komt dezelfde naam voor : ca. 1300 *an de brugghe van Grefninghen*, SAD Coll 1486, 1, 4 v°; 1328 *te Greffeninghen*, SAD Coll 1486, 2, 11 v°.

Andere bewijspplaatsen buiten het studiegebied : Gravelin in Illies bij Rijsel 1178 *Graveleng*, TW; Gravelines/Grevelingen 1040 kop. 1775 *Grauenenga*, 1106 kop. 1240 *Greuenigga*, TW; Graveninge in Utrecht 723 kop. 11de eeuw *cum illo pascue graue-*

ningo, DB, 173; LNT, 153; Dekker 1990, 70-71, als appellatief, betekenis 'met die kanalisering van de weide'; Greffeling in West Maas en Waal, Gelderland ca. 1294 *Griffillinc*, LNT, 75; De Grevelingen, een zeearm langs de noordoostzijde van Schouwen en Duiveland 1256 kop. *Greueninge*, Kruisheer 1986, 1098; en De Gravelinge, een water op Schouwen in de buurt van Elkerzee 1676 *de Grauelinge*, Rentenaar 1992, 5.

In de Lage Landen, waar waterbeheersing sinds mensenheugenis een centrale plaats bekleedt, bezat de erfwoordenschat voor het begrip 'geheel van grachten' de merkwaardige term *graveninge* en *greveninge* > *grevelinge* > *greffeling* (vgl. *heuvel* > *huffel*; *zavel* > *saffel*), door Gysseling voortreffelijk verklaard uit Germ. **graban-inga*, een afleiding van Germ. **graban* 'gracht', TW.

2.2. *Koeveringe*

In en om het polderlandschap treft men de naam *Koeveringe* frequent aan. Voorbeelden: Waarschoot 1345 *an de Coueringhe*, Gs 69 C 58 o.; Saaftinge 1402 *vne petite pesquerie gisant a le Coueringhe et le Moerdique zuud jusques a Felines et dedens le West poulre*, X R 14346, 2 r°; 1434 *jn den Niewen poldere voor de Coueringhen*, Gs 301/32, 2, 140 r°.

Voorgestelde verklaringen: Van Loon 1965, 53-59 met de betekenis 'grondduiker'; Rentenaar 1992, 11-12, met de oudste vermelding van het woord: 1263 *Coueringhe* als naam van een verdwenen dorp in Zuid-Beveland en met een suggestie voor de betekenisontwikkeling voor Mnl. *coever* van 'overvloed' tot 'overvloedig gevulde waterloop'.

Op 27 mei 2010 prospecteerden prof. dr. Hugo Thoen, eminent kenner van de Vlaamse kustvlakte, en ikzelf de Koeferinge van Vrasene. De plaats Koeferinge is een zandige landhoogte die door een diepe dijksloot afgescheiden is van de veel lager gelegen (periodiek onderlopende) zoom van de poldervlakte. Deze sloot draineerde het water en beschermde zo het land tegen verdere afbraak.

Koevering komt veel voor als naam van waters. *Coeveringe* betekent daarom wellicht 'sloot ter versterking, beveiliging', vgl.

Mnls. *coever* 'kracht' (Eng. *re-cover*), Mnls. *coeveren* (naast *coevereren*) 'herwinnen', waarvan de naam dan een afleiding moet zijn.

3. De waternamen *Kale* en ... *Chanalaus*?

In 1982 legde M. Vanhaesebroeck (1982, 74) de Deinse naam *Kaandel* uit als Mnls. *caenle*, een oud leenwoord uit Lat. *canalis*. Hierin werd hij scherp teruggedfloten door Gysseling, die *caenle* < **caelne*, **calene* < IE **kalonā-* veronderstelt, vergelijking zoekend met de vele namen van het type *Calonne* en het argument hanterend dat de naam van natuurlijke waterlopen vaak wordt overgedragen op gegraven waterlopen, voorbeelden zoals de *Houtlei* te Gent en de *Reien* van Brugge (Gysseling 1984).

Toch is voor de Deinse *Kaandel* én voor de naam *Kale* die laatste redenering niet langer houdbaar. Als inmiddels oudste en dus geloofwaardigste vorm van de naam van de Kaandelgracht trof Rombaut 1988, 132 nl. in 1264/65 "*in Doinse ouer de(n) Caenle*" aan: de vorm *caenle* (niet *caelne*) met mannelijk (niet vrouwelijk) genus (bronwoord: *canalis* m.). Stonden wij hier voor een oud hydroniem **caelne*, dan zou in de slot *-e* een Germ. *-ō* uit IE *-ā* moeten schuilen, als teken van de vrouwelijke klasse zo typisch voor Noord-Europese hydroniemen. M. Vanhaesebroeck had het dus toch bij het rechte eind. Voor de naam *Kale* behoeven wij dus evenmin een prehistorische uitleg. Voor dit verhaal verplaatsen wij ons even naar de streek ten noorden van Deinze, namelijk naar de vallei van de Hoog- en Nederkale.

Even zou men nog kunnen denken dat de *Kaandel* en de *Kale* twee afzonderlijke waterlopen zijn met etymologisch verschillende namen. Zulks is echter niet het geval, ook al suggereert het huidige kaartbeeld het anders en kan zelfs worden gesteld dat 'een hoogterug nabij Bachte de valleien van *Kale* en *Kaandel-Zeverse Beek* van elkaar scheidde' (De Vos 1958, 13). De geologische kaart, die een veel beter inzicht verschaft in de vroegere loop van rivieren, leert ons beter: ten noorden van Deinze bestond in de predocumentaire tijd een veelheid van oergeulen die de *Leie* en de *Durme* verbonden.

Voor de stadsgeschiedenis van Deinze in het bijzonder betekent zulks dat de oude Leieloop er een grote lusvormige meander om de huidige stadskern vormde. Nadat de huidige rechte loop (kennelijk ten gevolge van een doorsteek) een feit geworden was, degenereerde de meander en hij werd verder tot een heuse stadsgracht vergraven die *Kaanle* > *Kaandel* genoemd werd. Drijvend op de uitstralingskracht van de stedelijke kern van Deinze, die in de 13e-14e eeuw al tot bloei kwam, moet dan omstreeks 1400 de naam *Kaandel* een expansie naar het noorden gekend hebben: te Nevele 1410 *an de Caelne*, 1413 *de Cale van Somergem*, 1413 *beede de Calen*, De Vos 1958, 3, 4 en 6. Zowel de oude namen *Durme* als *Poeke* moesten het daarbij ontgelden. Hiermee is ook een antwoord gegeven op de vraag van A. De Vos 'onder welke modaliteiten deze verdringing zo volledig en gemakkelijk kon gebeuren' (De Vos 1958, 16).

Doordat de naam *Caenle* op *-e* eindigde en die uitgang in het Mnl. steeds meer het teken was gaan worden van het vrouwelijke genus, verliepen op de meeste plaatsen heel wat mannelijke namen op *-e* naar de vrouwelijke klasse⁽³⁾. Dat gebeurde ook bij de riviernaam *Kale*.

Over *Kale* en *Kaandel* uit *caelne* < *caenle* vindt men overvloedig naamkundig materiaal in De Vos 1958 en Vanhaesebroeck 1982, 74. In 2001 schreef Jan Lyussaert een artikel over de naam *Kale*: Luysaert 2001. Ook hij verdedigt de bovenstaande 'jonge' etymologie. Ter vergelijking nog in West-Vlaanderen:

Kaandele [= de Neerkale van hierboven], een waterloop te Ruiselede 1466 *vanden Caendele*, De Flou 6, 1033 en 7, 72; *Kaalne*, een waterloop te Oedelem 1331 ... *der Caelne*, 1588 *de Cale*, De Flou 6, 1031; *Kaandelbeek*, een waterloop te Dentergem en Markegem [verband met de Deinse *Kaandel*?] 1699 *vande Candelbeque*, De Flou 6, 1033 en 7, 71; *Kalebeek*, een waterloop te Elverdinge 1515 *up de Calebeke*, De Flou 6, 1122; *Kalebeek*, een waterloop te Beveren bij Roesbrugge 1515 *Callebeke*, De Flou 6, 1154.

⁽³⁾ Een omgekeerde evolutie ziet men in de dialecten waar *-e* in de loop der tijden verdwijnt, b.v. in Brabant en oostelijk Oost-Vlaanderen: *die Dendere* > *die Dender* > *den Dender*.

In 2005 ging ik nog een stap verder door ook in de enigmatische Oudenaardse naam *Kale* het hierboven besproken element te herkennen : Van Durme 2005. In een doorwrocht artikel had M. Hoebeke deze Oudenaardse 'benaming' *kale* al eerder aan een onderzoek onderworpen : Hoebeke 1988. Zonder de etymologie van het woord echt te ontsluiëren, trok hij de conclusie dat (1) *kale* de naam moet zijn geweest van de plaats waar de stadswaag aanvankelijk stond, en (2) die naam 'op associatieve basis' metertijd de tweede schepenbank van Oudenaarde ging aanduiden. Verder merkte hij op dat de stadswaag in de 14e eeuw onder het Vleeshuis was gevestigd, dat zich toentertijd op de Markt bevond, bij de ingang van de Broodstraat.

In Hoebekes redenering bekleedt de stadswaag een centrale rol, wat logisch lijkt, lettend op de betekenis in de vroegste attestatievorm : 1338 *de cale van der poert, ter cale*, Hoebeke 1988, 26. Toch kan men zich afvragen of de tweede schepenbank zelf hier niet aan de basis ligt, wat onder meer gesuggereerd wordt door de gelijkstelling [*poorterbouc der*] *Stede ende Caele van Audenaerde*, SAO 954/1159-154 = *Stede ende Vrijhede van Audenaerde*, passim. *Caele, cale, kale* als term voor het geprivilegieerde Oudenaardse territorium dus.

Als dit denkspoor juist is, moet *kaelne* met metathese uit **kaenle* hier dan zoveel hebben betekend als 'stadsgracht(en)', ter afpaling van het stedelijke gebied, inz. tgov. het gebied van de Burg op Pamels territorium'. Een grafische voorstelling van dat territorium in Berings 1989, 118. Een belangrijk onderdeel van die afperking was zonder twijfel de Burgschelde, volgens M. Hoebeke gegraven in het begin van de 13de eeuw, maar voor G. Berings al een historisch gegeven omstreeks het jaar 1000 (Berings 1989a, 115). Noteer verder dat van de Burgschelde, waarin ook nog eens een territoriummuur stond, al die eeuwen officieel geen naam is overgeleverd : het duurt tot 1408 alvorens wij het moeten stellen met een (vrij triviale) naam : *an tCleen Scheldekin*, Damman 1958/59, 85.

Het leenwoord dat ons hier bezighoudt, bewees in de toponymie van Oost-Vlaanderen zijn diensten, getuige de onderstaande eerbiedwaardig oude voorbeelden.

Assenede 1248 kop. 13de eeuw *a termino qui dicitur Leghimoer* (lees *Lepimoer*) *vsque ad terminum qui dicitur Kendele et a termino qui dicitur lAlebieke*, L B 1561, 43 v°; Elst 1272 *jn Elst ... Arnulphus de Keelne*, OH Rb I, 12 r°; 1305 *Arnouds oir van den Kaelne*, OH 149, 4 v°; Nukerke ca. 1275 *au Kenle*, XB VR 23 v°.

Hetzelfde leenwoord treft men verder oostwaarts aan, van Brabant (b.v. in Overijse met 1350/1400 *in den Kelle*, nu de naam van een fontein, zie Van Durme 1996, 325) tot het Rijn- en Moezelgebied, zo in Keulen ca. 1180/85 *cum aque ductu nos vocamus kanle*, Keu Schr N 9; ca. 1205/14 *de aqueducto qui dicitur canle*, Keu Schr Sc 2.

Het al in de Romeinse tijd door de Germania ontleende *canalis* m. vindt men waarschijnlijk nog het vroegst geattesteerd en dus ook het gaafst bewaard in het variantenapparaat van de plaatsnaam Kallo of, zoals anderen dan Gysseling het willen, van de naam van een schiereiland in het zuidelijke deel van het stadsgebied van Antwerpen (zie Van Loon 1982). Wat er van dat laatste dispuut ook zij en hoe de bronnen met de respectieve vormen ook zijn omgegaan, Onl. **canale* uit Lat. *canalis* is een geschikte kandidaat voor het eerste element in de intrigerende vorm *Chanalaus* (met Merovingische *ch* voor de klank *k*): begin 8ste eeuw kop. 10de eeuw *paruum insulam cui uocabulum est Chanalaus iuxta Scaldum fluuium*; begin 8ste eeuw kop. 9de eeuw *Chanelaus*; 845/55 kop. 9de- 10de eeuw *insula dicta Caloloo*; 1071 kop. ca. 1200 *Calculo* (lees *Calento* ?); 1196 *Kalelo*, TW.

4. De waternamen *Lede*, *Leet* en *Leie*

Germaans **laidō-* > Mnl. *lede*, waarvan het werkwoord *laidjan* > *leiden* is afgeleid, betekent zoveel als 'geleide, dus gegraven of gekanaliseerde waterloop'. Over het Kanaal vindt men als tegenhanger Oudengels *lād*, Middel- en Nieuwengels *lode*. In Oost-Vlaanderen is de gewone vorm *lede*, die nu *lee* luidt. Een vroeg voorbeeld: 1241 *ultra aqueductum qui Nortlede dicitur*, de latere Moervaart, Gysseling 1993, 171.

In het zuidwesten van het Nederlandse taalgebied verliezen, net zoals in het Engels, de vrouwelijke woorden met lange

stamsyllabe hier hun eindvoaal. Zoals *made/mede* evolueert tot *maat/meet*, verschijnt *lede* als *leet*, b.v. Ieperleet, Nieurlet (Nieuwerleet) bij Duinkerke 1127 *ad Niuwerledam*, 1151 *Niwerled*, TW; vgl. verder in Sint-Omaars vroege apocope van *-e* in een woord als Oost- en West-Vlaams *strate*: midden 12de eeuw *Boke-riestrat*, TW s.v. Boucquerie en midden 12de eeuw *Mollines strat*, TW.

In Oost- en West-Vlaanderen ziet men vanaf het begin van de dertiende eeuw tijdelijk nog een derde evolutie: intervocalische *d* wordt *j*, zie Van Durme 1986: *Bredenbroek* (in Velzeke) > *Breienbroek*, *Adegem* > *Aaigem*; *Odegem* > *Ooigem*; *Ingodegem* > *Ingooigem*; enz. Zo komt het ook dat *lede* er vaak als *leie* verschijnt. Er is dus geen enkele reden om aan te nemen dat zich hier een vermenigvuldiging van de riviernaam *Leie* heeft voorgedaan, al mag dat ook zo lijken.

Enkele voorbeelden:

Maldegem 1288 *jn die Ghentsce Leye*, CG I, 1281 (ondanks: 1412 *vander Ghentscher Lieuen*, B J 2554 o.); Maldegem 1294/1300 *ten Moerhuse ouer die Leie*, BH SJ D 1, 14 v°; Heile 1353 *toter Leye*, B Z o.; Ossenisse 1378 *de Leye meet*, G SB rol 9; Hansbeker 1477 *vp de Leye*, Gs 330/34, 33 r°; Aardenburg 1483 kop. 1645 *ande Leije*, NA 12565/2, 28 r°.

5. Lode

Bij de verklaring van de Gentse namen *Lo* (1234 *Rase de Loe*, G SP II 2bis, 52 r°; ca. 1360 *de Loo*, G SP 419, 13 r°; ca. 1400 *van der Loe*, G SP 67, 3 v°) en *Lodemeers* (1281 *de Lodemersch*, G SP 125, 16 r°) etymologiseerde Gysseling *lode* als Germaans **lauthō-* 'moeras' f. (Gysseling 1954a, 58), met verwijzing naar namen als Moerlode (1204 *Morlode*) en Deurlode (een zeegeat ten ZW van Walcheren), tegenover het beter bekende en ook veel ruimer verbreide *loo* 'bos op hoge zandgrond' uit Germ **lauhō-* n.

Zoals *made/mede* en *lede* evolueerden tot *maat/meet* en *leet* (zie hierboven), zien wij dat *lode* in het westen *loot* wordt, terwijl het grote oostelijke deel van Vlaanderen *loo* en Brabant *looi* kennen. Om uit te maken of een Vlaams *loo*-toponiem op *lode* teruggaat,

behoeft men ofwel een primaire *lode*-attestatie, ofwel een primaire vorm met het vrouwelijke genus.

Enkele voorbeelden uit het noorden van Vlaanderen: Kloosterzande 1330 *jn de Lode*, K OLV 277 o.; 1379 *de Euerdeispolre et Loeda*, K OLVO 2, 5 r°; Zaamslag 1297 *Dorloet*, CG I, 2462; Hulst 1307 *Heinris de Durlode*, Gs 414, 5, 5; Oostburg ca. 1314 *in de Lode meet de water ganc leghter of zuud half de landwech* BH SJ rol 12; Ossenise 1373 *vp de waterganc die men heet Dorlode*, BGS D 2046 o. De vroegst geattesteerde voorbeelden levert echter West-Vlaanderen met *Lood* te Ramskapelle bij Nieuwpoort (1138 *xl mensuratas terrae citra Loth*) en als naam van een wijk in Klemskerke (1257 *in Loet*, 1342 *jn ene jeghenode die men heet die Lood*, 1349 *jhan uter Lood*, De Flou 9, 909). Ook Melle 1251 *ter Lo*, G N H 6 moet een *lode*-naam zijn. In Knesselare staat men blijkbaar voor een genuswisseling f. > n. : 1364/65 *eene quantitet van taillehoutte staende vp een stic dat men heet ten Loode*, X RR 16; 1365/66 *tLood*, X RR 17.

Het designatum was dus of een (moerassig?) terrein, of een (slijkerig?) water, vgl. verder Beekman 1941, 343-349, met tal van voorbeelden getuigend van de betekenis 'buitendijks water, veelal een kil of kreekmonding'. Men treft het woord zelfs als soortnaam aan : 1379 *looden, vaerden* en later *de creeke ofte loo verder te stoppen*. Omdat het woord in die laatste betekenis in de omgeving van *lede* 'gegraven waterloop' kwam, dacht A. Beekman aan beïnvloeding door het hierboven al genoemde Middelenlengse *lode* 'channel, open drain in fenny districts', precies ook de etymologische tegenhanger van het Vlaamse *lede*. Echter, ontlening aan het Middelenlengs – zo laat dus – is ondenkbaar in het licht van de ouderdom van de hierboven aangehaalde vormen. Hier wees A. Weijnen al op, die voor *loo/lode* de betekenisevolutive 'moeras' > 'poel' > 'kreek/kil' voorstelde (Weijnen 1949, 76)⁽⁴⁾.

(4) Op zijn beurt leidde M. Schönfeld *lo* 'moeras > water' af van *lo* 'bos', meer bepaald als volgt: 'Het verschil in geslacht (*lo* 'bos' is meestal onzijdig; *lo* 'water' vrouwelijk) is geen overwegend bezwaar; invloed van synoniemen is aannemelijk. *Lo* kwam in zijn betekenis dicht bij *lee*, *lede* te staan; en onder invloed hiervan ontstond naast *lo* ook *lode*. Een verkorting van *lode* tot *loet* (= *lood*) is te vergelijken met die van *lede* tot *leed* (*leest*)' (Schönfeld 1955, 155-157). Dat *lo* naderhand dicht bij *lee* kwam te staan, kan niet worden ontkend, getuige de in latere tijd opduikende vorm *Doorlede*. Dat *lo*, *lode*, *loot* onder invloed van *lee*, *lede*, *leest* ontstonden, is evenwel onwaarschijnlijk.

Men kan zich nog even afvragen wat het betekenisverschil tussen *Moerlode* en *Deurlode* enerzijds en *Moordrecht* en *Dordrecht* anderzijds is geweest. Het antwoord op deze vraag vindt men mogelijk in de HKCTD 81 (2009), 261-266 : de laatste twee wateren waren 'bevaarbaar verklaard', de eerste twee blijkbaar niet, hoewel ... een naam als *Deurlode* ook een bevaarbaar verbindingswater suggereert. Een kluwen!

6. Kalf

Sint-Gillis-Waas : 1171 *Calf*, G SP o.; 1281 *Theodericus de Calue*, G SP 125, 133 r°; Wachtebeke-Moerbeke : 1241 *a loco qui vulgo dicitur Calf*, G SB o.; 1248 kop. 15e eeuw *quinquaginta bonaria wastine site jn territorio Calue*, Gb F2; Sint-Laureins : 1313 *tusscen Blouwels wegh ende Calven, de Via Calven*, ARA-RR 2856.

Gysseling suggereert Mnl. *calf* 'dwarshout', vandaar 'een bruggetje waar de verkeersweg Wachtebeke-Moerbeke deze turfvaart overschreed?' (Gysseling 1993, 174). Mogelijk past beter : *kalf* 'afgezakte aarde aan een slootkant, een kanaaloever' (WNT VII 933), in Oost-Friesland *Kalv* (Crompvoets 1981, 309 en 348 s.v. *kalf* en *kalven*), zie ook over een mogelijk verband met veen Van den Bremt & De Meirsman 2010, 37. Een suggestie : 'afkalvende veenrand' of 'inkalvend, inklinkend moer', vgl. 'zoetwaterveen uit verlandend moeras, dat 's zomers droog staat en enkel dan kan worden geëxploiteerd' (Van de Woestijne 2010, 694). *Kalfven* komt als plaatsnaam voor ten noorden van Ossendrecht.

7. Schelvering

Deze plaatsnaam komt veelvuldig voor in noordelijk Vlaanderen, getuige o.m. de volgende (chronologisch gerangschikte) attestaties :

Hulst 1285 *liretage ki gist deuens le Scelueringhe*, L B 1564, 41 v°; Aandijk 1337 *an die Sceluerinche*, Gs 75 58 o.; Saaftinge 1339 *an de Scelueringhe*; Wouter Duls *Scelueringhe*, K OLV

303 o.; Saaftinge 1341 kop. ca. 1500 bij *Daen Veldams Scelueringhe*, K d'Hoop 81, 2 v°; Steenland 1351 *up de Scelueringhe bider sluus daer sine scuren up staen*, G SB K 2543, 13 v°; Willemskerke 1372 *jn de Schelueringhe van der Noyse tuschen den Splet waterganc ende den Zeedijc*, Gs 75, 306, 23 r°; Beostenblijde 1387 *neuens der Scelueringhen van Boestenblide*, Gs 75 89 o.; Aksel 1400/01 *de Oliuier le Peskeur qui a pris a ferme le Scelueringhe appelle Zijdinghe entre Axsele et l'Espoije*, X R 8189, 13 r°; Kieldrecht 1465 kop. 1565 bij *Kieldrecht naer de Nieuwe Schelueringe*, X R 45221 39v°; Assenede 1427 *jn Scelueringhen*, Gs 330/19, 75 r°; Zaamslag 1495 *eist op hole dijcke vp sluyse vp waterghanghe vp scelueringhen van straten oft...*, G B 2713; Rietvliet 1518 *de Scelueringhe*, K E 3034, 57 r°

De precieze betekenis kunnen wij pogen te achterhalen aan de hand van twee charters uit het archief van Ten Duinen, waar het woord nog niet in zijn proprialen status verschijnt :

1239 *a dico grangie de Frankandico usque ad dicum grangie de Grode scelueringham facere decreuimus*, BGS D 720 o.; 1279 (*dorsaal de slusa et aqueductu de Groda*) *in sclusa uel in scelueringha ... que scelueringha habebit in latitudine inferius vnam virgam et dimidiam, in altitudine dimidiam virgam eque altam super terram arabilem, in latitudine superius dimidiam virgam et ab utraque parte dicte scelueringhe erit vna virga terre in latitudine*, BGS D 1176 o.

Het ging hier dus om een bovengrondse gesloten waterleiding in hout (kennelijk als 'sifon' dwars door een lager gelegen polder lopend) van dijk tot dijk met een trapeziumvormige doorsnede : basisbreedte 5,75 m, kruinbreedte 2 m, hoogte 2 m (aan beide zijden) boven het maaiveld, met aan weerszijden een 3,85 m brede berm. Het was niet toegestaan schapen of ander vee op de schelvering of op de berm te laten grazen. Immers, de grasmat mocht niet beschadigd worden. Als het openliggende deel van de genoemde waterleiding achter de dijk uitgediept moest worden, diende het slijk op de schelvering gedeponeed te worden ⁽⁵⁾.

⁽⁵⁾ Via een sluis in de dijk dook het water dus van een hoger gelegen polder in de schelvering die doorheen een lager gelegen polder liep. Wie enigszins met polders en dijken vertrouwd is, weet dat - in tegenstelling tot wat men op het eerste gezicht zou vermoeden - ten gevolge van de afzetting van zeiklei, het niveau van de jongst aangelegde polder aan de dijk-

Het woord *schelveringe* (vgl. Eng. *shelf* 'plank' en Zuid-Oost-Vlaams *schelf* 'hooizolder') is nog in de dialecten bewaard, zo in Voorne, met de betekenis 'aarden walletje met graszoden belegd ... dienende tot afperking ... (MW VII, 402), vanwaar kennelijk de definitie door Rob Rentenaar voorgesteld: 'opgeworpen aarden walletje' en dan 'greppel, geul' (Rentenaar 1992, 13). Later wordt het woord *conduit* gebruikt.

8. *Beiderwaan*

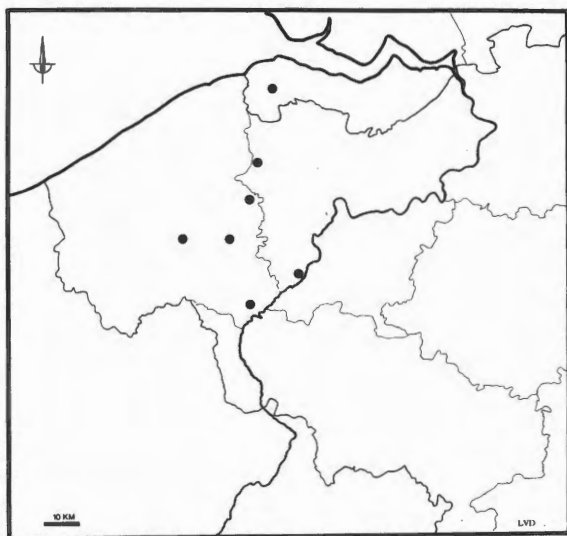
In Oostburg-Schoondijke vindt men: 1163 kop. 12de eeuw *juxta Beitherwane*, 1174 kop. 13de eeuw *Hugo Beitherwan*, *Hugo betherwan*, 1197 *Ostborch ... in vico qui dicitur Beiderwan*, 1260 *te Bederwaen*, 1271 *Boyderwaen*, GN, 345.

Te Bevere bij Oudenaarde komt dezelfde naam voor: Bruwaan 1219 *Bedruwaen*, 1231 *Bedruan*, 1236 *Beiderwan*, 1272 *Bederwaen*, ca. 1405 *Bueydrewaen*, 1543 *Bruwaen*, 20ste eeuw 't *hof te Bruwane*, Hoebeke 1958, 435-436. De naam benoemde er aanvankelijk een hoeve als voortzetting van een neerhof bij een kasteel met een indrukwekkende nog steeds bewaarde 'mote'.

Terecht betwist C. Tavernier-Vereecken de door M. Hoebeke voorgestelde verklaring als Romaanse vorm van Kelt. **bebronna*, de oude naam van Bevere zelf (Hoebeke 1958 en Hoebeke 1977, 122-123). Ander vergelijkbaar materiaal: te Roeselare 1571 *Bruane*, als oude heerlijkheid, de Bruanebrug; te Meulebeke 1373 *Bedrewane*, 1538 *tgoed te Berewaens.*; te Knesselare 1422 *Buederwaen*; te Ruiselede 1242 *Bedrewane*, zie voor overvloedige aanvulling De Flou 2, 966-973 met verder vormen voor

wand hoger is dan dat van de oudere polder aan de andere kant van de dijk. In het geval dat ons hier bezighoudt, diende de abdij van Ter Doest (als eigenaar van de curtis *Groda*, nu Graauw) aan die van Ten Duinen (als eigenaar van de curtis Frankendijk) de toestemming te vragen om een hoger gelegen (en dus jongere) polder te laten afwateren doorheen een lager gelegen polder van laatstgenoemde abdij. Het afwateringsprobleem van Ter Doest was ontstaan doordat onder impuls van gravin Margareta de inpoldering van Nieuw Frankendijk en het westelijk gedeelte van het Land van Saaftinge plaats had gehad en de uitwatering van de polder van Ter Doest naar de Honte niet langer langs daar kon verlopen. Er diende dus een andere uitweg voor het water te worden geschapen (Gottschalk 1984, 118).

Rumbeke nabij Roeselare en Tielt nabij Meulebeke, voor Moen ook nog 1613 *de Bruwane*.

Verspreiding van de naam Beiderwaan

Het ontbreken van de plaatsnaam in de Galloromania, het blijkbaar niet opklimmen tot de Merovingische periode (enkel geattesteerd als naam van latere heerlijkheden en omwalde hoeven) en de concentratie van de plaatsnaam in een bepaalde hoek van Vlaanderen maken een Romaanse etymologie ongeloofwaardig.

Men opteert beter voor een humoristische naam voor moeilijk in te nemen sterktes en bruggenhoofden uit de 11de-12de eeuw: *Bruwaan* uit Mnl. *beider*, nom. ag. bij *beiden* 'wachten, toeven' (MW I, 766-767) + Mnl. *waen* 'hoop; twijfel; droombeeld' (MW IX (1), 1525-1529), 'wachter-hoop' dus! Vgl. andere ironische namen zoals *Dierenkost*, *Dierentijd*, *Bijsterveld*, *Broodseinde*, *Dwaasheid* (b.v. 11de eeuw *ad duaseden* te Baaigem); Fr. *Bonne-Espérance*, enz.

Fonetisch laat de evolutie *Beiderwaan* > *Bruwaan* zich als volgt schetsen: *beiderwaen* > **beierwaen*, **beuierwaen*, **boier-*

waen > *berewaen > *brewaen > *bruwaen, dus met (niet onge-
woon) bewaard tweetoppig woordaccent en in de oude varianten
met spelling *th* voor een werkelijke *d*.

9. Zaamslag

1169 kop. 12de eeuw *Sameslaht*, volgens Gysseling mogelijk met *slachte* 'een 'soort van dijk' bij Beekman, vandaar 'een plaats waar dergelijke dijken samenkwamen?' (Gysseling 1993, 174). De naam komt ook voor in de Scheldepolder Vlassenbroek, onder Baasrode: 1490 *een strepe meersch ... jnde Oude Saemslacht jnde prochie van Vlassenbrouc*, Gs 330/38, 321 v°; 1574 in *dOude ende Jonghe Samelslach*, Gs 28/5/21; nu Zwalmslag, een plaats waar echter noch op oude, noch op hedendaagse kaarten samenkomende dijken te bespeuren zijn.

In deze polder werd ongetwijfeld ooit veen gedolven, vgl. zuidelijker aan de Schelde in Baasrode 1572 *aent Moer*, Gs PC, enz.

Ik suggereer *saemslach* 'turfstapel'. Deze betekenis wordt al vast aannemelijk gemaakt door Mnls. *slachplaetse* uit het middeleeuwse veendersbedrijf:

1431 *een buundre moers metter slachplaetsen gheheeten de Cortemate*, Gs 301/31, 93 r°; 1433 *een buundre mours met der slachplaetsen der voren ghelegghen ... ende met noch eendre slachplaetsen liggende jnt Paradijs*, Gs 301/32, 2, 36 r°.

Literatuur

- Augustyn 1999: B. AUGUSTYN, *De veenontginning (12de-16de eeuw)*. Beveren, 1999.
- Beekman 1941: A.A. BEEKMAN, *Middelnederlandsch Woordenboek. Aanvullingen en verbeteringen op het gebied van dijk- en waterschapsrecht, bodem en water, aardrijkskunde*, 's-Gravenhage, 1941.
- Berings 1989: G. BERINGS 1989, *Landschap, geschiedenis en archeologie in het Oudenaardse*. Oudenaarde, 1989.
- Brand 1972: P.J. BRAND, *De geschiedenis van Hulst*. Hulst, 1972.
- CG: M. GYSSELING, *Corpus van Middelnederlandse teksten (tot en met het jaar 1300)*. Reeks I. Ambtelijke bescheiden. 's-Gravenhage, 1977.
- Crompvoets 1981: H.J.G. CROMPVOETS, *Veenderijterminologie in Nederland en Nederlandstalig België*. Amsterdam, 1981

- Damman 1958/59 : J. DAMMAN, *Toponymie van Oudenaarde*. Univers. verhandeling KUL, 1958/59.
- DB : M. GYSSELING & A.C. F. KOCH, *Diplomata Belgica ante annum millesimum centesimum scripta*. Brussel-Tongeren, 1950
- Debrabandere 2007 : F. DEBRABANDERE, *Zeeuws etymologisch woordenboek. De herkomst van de Zeeuwse woorden*. Amsterdam-Antwerpen, 2007.
- Decavele 1976 : J. DECAVELE, R. DE HERDT & N. DECORTE, *Gent op de wateren en naar de zee*. Antwerpen-Gent, 1976.
- Decavele 1989 : J. DECAVELE e.a., Gent. *Apologie van een rebelse stad*. Antwerpen, 1989.
- De Flou : K. DE FLOU, *Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen, Vlaamsch Artesië, het Land van den Hoek, de graafschappen Guines en Boulogne en een gedeelte van het graafschap Ponthieu*. I-XVIII. Gent-Brugge, 1914-38; D. Fl. Rommel, *Indices*. Steenbrugge, 1953.
- De Grauwe 2004 : L. DE GRAUWE, 'In onvervalschten Gentschen Dietsche'. Uit Gents vroegste klankgeschiedenis, vooral in de spiegel van zijn plaatsnamen. In : *Liber Amicorum Johan Taeldeman*. Gent, 2004, 281-300.
- Dekker 1990 : C. DEKKER, Afwatering en scheepvaart ten westen van de stad Utrecht tot de 14de eeuw. In : *Feestbundel aangeboden aan prof. dr. D.P. Blok*. Hilversum, 1990, 60-80.
- De Vos 1958 : A. DE VOS, *De middeleeuwse loop van de Durme en haar bijrivier de Poeke* (Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis. Voorlichtingsreeks, nr. 23). Gent, 1958.
- De Wilde 1944 : J. DE WILDE, Water-toponiemen uit Noord-Waasland. In : *Feestbundel H. J. van de Wijer* I. Leuven, 1944, 459-471.
- DPB : F. De Potter & J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oostvlaanderen*. Gent, 1864-1903.
- FEW : *Französisches Etymologisches Wörterbuch*.
- GN : C. TAVERNIER-VEREecken, *Gentse Naamkunde van ca. 1000 tot 1253. Een bijdrage tot de kennis van het oudste Middelnederlands*. Brussel-Tongeren, 1968.
- Gottschalk 1955 : M.K.E. GOTTSCHALK, *Historische geografie van Westelijk Zeeuws-Vlaanderen tot de St-Elisabethsvloed van 1404*. Assen, 1955.
- Gottschalk 1984 : M.K.E. GOTTSCHALK, *De Vier Ambachten en het Land van Saafinge in de Middeleeuwen. Een historisch-geografisch onderzoek betreffende Oost Zeeuws-Vlaanderen c.a.* Assen, 1984.
- Gysseling 1954a : M. GYSSELING, *Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*. Antwerpen-Brussel-Gent-Leuven, 1954.
- Gysseling 1954b : M. GYSSELING, Overzicht van de toponymie van Zeeuws-Vlaanderen. *Jaarboek van de Oudheidkundige Kring "De Vier Ambachten" Hulst 1953/1954*, 23-35.
- Gysseling 1982, GYSSELING 1983 : M. Gysseling, Prehistorische waternamen I-II. *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie* 56 (1982), 35-58 en 57 (1983), 163-187.

- Gysseling 1984 : M. GYSSELING, Oude toponiemen te Deinze. *Bijdragen tot de geschiedenis der stad Deinze en van het land van Leie en Schelde* 51 (1984), 9-19.
- Gysseling 1993 : M. GYSSELING, Oude toponiemen in de Vier Ambachten. In : A.M.J. de Kraker e.a. (red.), 'Over den Vier Ambachten' - 750 jaar Keure, 500 jaar Graaf Jansdijk. Kloosterzande, 1993, 169-174.
- Gysseling 1995 : M. GYSSELING, De Oude Leien te Gent. In : J.-M. Duvosquel & E. Thoen (ed.), *Peasants & Townsmen in Medieval Europe. Studia in honorem Adriaan Verhulst* (Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis. 114). Gent, 1995, 91-97.
- Hoebke 1958 : M. HOEBEKE, Bruwaen onder Bevere. *Album E. Blancquaert*. Tongeren. 1958, 431-436.
- Hoebke 1988 : M. HOEBEKE, De 'Kale' van Oudenaarde. Proeve van etymologie van het woord kale. *Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde* 25 (1988), 23-46.
- Kempeneers 1983 : P. KEMPENEERS, Hydronymie van het Dijle- en Netebekken. *Naamkunde* 15 (1983), 5-95.
- Kruisheer 1986 : J.G. KRUISHEER, *Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299*. II. Assen/Maastricht, 1986.
- LNT : R. E. KÜNZEL, D.P. BLOK & J.M. VERHOEFF, *Lexicon van nederlandse toponiemen tot 1200*. Amsterdam, 1988.
- Luyssaert 2001 : J. LUYSSAERT, De hydroniemen *Leie, Kale, Kalle, Kaandel* voor de bovenloop van de *Durme*. *Naamkunde* 33 (2001), 219-229.
- Moerman 1956 : H.J. MOERMAN, *Nederlandse plaatsnamen. Een overzicht*. Brussel, 1956.
- MW : E. VERWIJS & J. VERDAM, *Middelnederlandsch Woordenboek*. I-IX. 's-Gravenhage, 1885-1929.
- Notteboom 2008 : H. NOTTEBOOM e.a., *De Lieve, tscoenste juweel dat de stede heeft*. Wondelgem, 2008.
- Pokorny 1949-1969 : J. POKORNY, *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch* I-II. Bern-München, 1949-1969.
- Pycke 1986 : J. PYCKE, *Le chapitre cathédral Notre-Dame de Tournai de la fin du XIe à la fin du XIIIe siècle*. Louvain-la-Neuve & Bruxelles, 1986, 282-284.
- Rentenaar 1991 : R. RENTENAAR, Samenstellingen met persoonsnamen in de middeleeuwse Zeeuwse toponymie. *Mededelingen van het Koninklijk Zeeuwisch Genootschap der Wetenschappen*. 1991, 1-33.
- Rentenaar 1992 : R. RENTENAAR, De plaatsnamen op *-inge(n)* in Zuidwest-Nederland. *Mededelingen van het Koninklijk Zeeuwisch Genootschap der Wetenschappen*. 1992, 1-32.
- Rombaut 1988 : H. ROMBAUT, Een renterol uit het jaar 1264 in het Middelnederlands. *Taal & Tongval* 40 (1988), 121-134.
- Sanderus 1735 : A. SANDERUS, *Verheerlykt Vlaandre*. Leiden-Rotterdam-'s-Gravenhage, 1735.
- Schönfeld 1955 : M. SCHÖNFELD, *Nederlandse waternamen*. Brussel, 1955.

- TW : M. GYSSELING, *Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*. I-II. Brussel-Tongeren, 1960.
- TWZOV : L. VAN DURME, De stille wording van een groots provinciaal project. Het 'Toponymisch woordenboek van Oost- en Zeeuws-Vlaanderen (tot 1500)' op basis van het door dr. Maurits Gysseling en andere onderzoekers nagelaten materiaal, exhaustief aangevuld. *Cultureel Jaarboek provincie Oost-Vlaanderen* 2008, 22-37.
- Van den Bremt & De Meirsmen 2010 : P. VAN DEN BREMT & R. DE MEIRSMAN, De Stroopers in het vizier! *Monumenten, Landschappen en Archeologie* 29 (2010), 21-63.
- Van de Woestijne 1994 : P. VAN DE WOESTIJNE, *Meetjeslandse toponiemen tot 1600. IV, 1. Eeklo*. Maldegem, 1994.
- Van de Woestijne 2010 : P. VAN DE WOESTIJNE, Moeren, zoutwinning en turf-ontginning in het Meetjesland. In : J. De Caluwe & J. Van Keymeulen, *Voor Magda. Artikelen voor Magda Devos bij haar afscheid van de Universiteit Gent*. Gent, 2010, 685-704.
- Van Durme 1986 : L. VAN DURME, Over zonderlinge *ei* (< Wgm. *ai*) en intervokalische *d* in de (Zuid)oostvlaamse dialecten. In : M. Devos & J. Tældeman (red.), *Vruchten van z'n akker. Opstellen van (oud-)medewerkers en oud-studenten voor prof. V.F. Vanacker*. Gent, 1986.
- Van Durme 1996 : L. VAN DURME, *Galloromaniae Neerlandicae submersae fragmenta*. Gent, 1996.
- Van Durme 2005 : L. VAN DURME, Toponymische mengelingen uit Oudenaardse bronnen. *Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde* 42-I (2005), 31-71.
- Van Durme 2008 : L. VAN DURME, De naam *Leie*. *De Leiegouw* 50 (2008), 307-312.
- Vanhaesebroeck 1982 : M. VANHAESEBROECK, *Toponymie van Deinze 1100-1600*. Deinze, 1982.
- Van Loon 1965 : J.B. VAN LOON, *Water en waternamen in Noord-Brabants Zuidwesthoek*. Leuven-Brussel, 1965.
- Van Loon 1982 : J. VAN LOON, Antwerpens vroegste geschiedenis in het licht van de plaatsnamen. *Bijdragen tot de Geschiedenis* 1982, 3-39.
- Van Strydonck & De Mulder 2000 : M. VAN STRYDONCK & G. DE MULDER, *De Schelde. Verhaal van een rivier*. Leuven, 2000.
- Verhulst 1985 : A. VERHULST, Leie en Schelde als grens in het portus Gent tijdens de Xde eeuw. *Naamkunde* 17 (1985), 407-419.
- Warlop 1971 : E. WARLOP, 'Pariteit' in het bisdom Doornik in de XIIIe eeuw. In : *Horae Tornacenses*. Tournai, 1971, 60-67.
- Weijnen 1949 : A. WEIJNEN, Loo. *Nomina Geographica Neerlandica* 13 (1949), 71-78.
- WFN : F. DEBRABANDERE, *Woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk*. Brussel, 1993.
- WNT : *Woordenboek der Nederlandsche Taal*.

Archiefdepots

- As Stadsarchief Aalst
- B Rijksarchief Brugge
- BGS Archief Goot Seminarie Brugge
- BH Archief OCMW Brugge
- EA Archief Arenberg Edingen
- G Rijksarchief Gent
- Gb Archief Maria Middelaes Gent, fonds Bijloke
- Gh Archief Maria Middelaes Gent, fonds Abdij ter Hagen
- Gs Stadsarchief Gent
- K Rijksarchief Kortrijk
- Keu Stadsarchief Keulen, fonds Schreinsurkunden
- L Departementaal Archief Rijsel
- Ms Stadsarchief Mechelen
- MY Diocesaan Archief Mechelen
- NA Nationaal Archief Den Haag
- OH Archief OCMW Oudenaarde
- RAG Rijksarchief Gent
- SAD Stadsarchief Dendermonde
- SAE Stadsarchief Eeklo
- SAO Stadsarchief Oudenaarde
- SJHB Archief Sint-Janshospitaal Brugge
- T Rijksarchief Doornik
- TC Archief Kathedraal Doornik
- X Algemeen Rijksarchief Brussel
- XB Handschriftenafdeling van de Koninklijke Bibliotheek Brussel

o. oorkonde